

Т. І. Негрич, Ю. О. Матвієнко

Неврологія

НЕВРОЛОГІЯ (від невро... та ...логія) – галузь медицини, що вивчає нервову систему та її функціональні й органічні порушення. Н. розробляє методи діагностики, лікування і профілактики захворювань головного та спинного мозку, периферій. нервів і нейром'язових сполучень (див. Нервові хвороби). Цей термін уперше використав англ. дослідник Т. Вілліс у праці «*Cerebri Anatome: Cui Accessit Nervorum Descriptio Et Usus*» («Анатомія мозку: з додатком опису нервів та їх функцій», Лондон, 1664). До Н. входять анатомія, гістологія, ембріологія, порівнял. анатомія нерв. системи, а також клін. Н., що охоплює як міждисциплінарні (нейроімунологія, нейрогенетика, нейропсихіатрія, нейроендокринологія та ін.), так і диференційов. внутр.-дисциплінарні напрями (педіатрична Н., ангіоневрологія, епілептологія, рухові розлади тощо). Суміжними з Н. є дисципліни, що вивчають ін. аспекти нерв. системи – нейрофізіологія, нейрохімія, нейропсихологія, нейролінгвістика та ін., їх об'єднують під заг. назвою «нейронауки». Лікарі стародав. світу мали елементарні знання з нейроморфології (диференціація понять «головний мозок» і «спинний мозок», встановлення зв'язку периферій. нервів з центр. нерв. системою, опис мозк. оболонок). Фламанд. вчений А. Везалій у 16 ст. започаткував морфофункціон. напрям у вивченні нерв. системи. У 19 ст. закладено основи її мікроскопіч. дослідж., здійснено опис нейрона, провід. шляхів і центрів нерв. системи. Поряд із гістологією та описовою анатомією розвивалася нейрофізіологія, зокрема розпочато експерим. вивчення мозку шляхом видалення окремих його частин у тварин (англ. вчений Р. Бойль, італ. лікар Ф. Реді). Розвиток експерим. Н. у 1-й пол. 19 ст. дозволив австр. анатому Ф.-Й. Галлю висунути ідею про мозк. локалізацію дискрет. функцій. Виявлено спец. центри в головному і спин. мозку, що визначають рухові та чутливі функції, порушення яких (зокрема при перетинанні половини спин. мозку) описав франц. лікар Ш. Броун-Секар (1849). Удосконалення мікроскопіч. техніки та розроблення методів фіксації мозку сприяли дослідж. мікроструктури нерв. тканини. У 2-й пол. 19 ст. досягнуто успіхів у вивченні васкуляризації головного мозку (нім. патологоанатом Ю.-Ф. Конгайм), мікроскопіч. дослідж. його структур (нім. невролог П. Флексіг, франц. анатом і гістолог Л. Ранв'є та ін.), філогенезу і онтогенезу нерв. системи. Особливе значення для розвитку Н. на межі 19–20 ст. мали фізіол. дослідж. І. Сеченова, британ. вченого Ч. Шеррінгтона та ін. Серед найважливіших неврол. досягнень 20 ст. – вчення І. Павлова про вищу нерв. діяльність,

розкриття еволюц.-генет. закономірностей формування структури та функцій мозку, доповнення уявлень про горизонт. рівні інтеграції нерв. діяльності новими даними про т. зв. вертикал. рівні організації мозк. діяльності і їх морфофункціон. основу (амер. нейрофізіолог Х. Меґоун, італ. лікар Д. Моруцці, канад. вчені В. Пенфілд та Г. Джаспер), застосування методу електростимуляції глибин. структур мозку для вивчення його функцій (іспан. нейробіолог Х. Дельґадо, Р. Хаслер), успіхи в галузі хімії нейронів, біохім. диференціації різних структур центр. і периферій. нерв. систем. Розвиток кібернет. уявлень підштовхнув до спроб узагальнення морфофізіол. дослідж. на основі матем. інтегрування процесів, що протікають в мозку. Принцип. можливість представити рефлекторні церебрал. процеси у вигляді кібернет. схем відкриває перспективи застосування в Н. методів матем. і комп'ютер. моделювання. Клін. Н. зародилася у Франції і пов'язана з ім'ям лікаря Ж.-М. Шарко, який вперше для дослідж. хвороб нерв. системи застосував метод клін.-анатом. кореляції та 1882 заснував першу неврол. клініку на базі шпиталю «Сальпетрієр» у Парижі. З істор. перспективи найпотужніші неврол. школи в кін. 19 – на поч. 20 ст. створ. у Франції (Ж. Дежерін, П. Марі, Г. Дюшенн), Німеччині (М. Ромберг, В. Ерб, К. Верніке, Г. Оппенгайм), Великій Британії (Дж. Джексон, С. Вілсон, В. Ґоверс, Г. Гед) та США (В. Гаммонд, Ч. Чаддок, О. Сакс). Важливим етапом розвитку Н. стало розроблення методів електроенцефалографії (ЕЕГ), що реєструє електр. активність головного мозку (Г. Бергер, 1920-і рр.), люмбал. пункції з подальшим аналізом спинномозк. рідини (Г. Квінке, 1891) та церебрал. ангіографії (Е. Моніш, 1927), що дозволило неврологам підвищити точність діагностики. Наступ. рев. подією стало запровадження комп'ютер. томографії (КТ) на поч. 1970-х рр. та магнітно-резонанс. томографії (МРТ) у 1980-х рр., що дало змогу детально і неінвазивно візуалізувати центр. нервову систему. Ідентифікація різних біоактив. агентів у головному мозку (серотонін, ацетилхолін, дофамін тощо) та з'ясування їхньої ролі в передаванні та блокуванні нерв. імпульсів сприяли розробленню широкого спектра лікар. засобів, що можуть полегшити різні неврол. розлади, зокрема хворобу Паркінсона, хворобу Альцгеймера, розсіяний склероз, епілепсію, хроніч. біль. Нейрохірургія, що тісно пов'язана з Н., також отримала переваги від КТ, МРТ та ін. точніших методів локалізації уражень нерв. тканини. Неврологи працюють із пацієнтами в стаціонар. і амбулатор. умовах. Окрім заг.-мед., неврол. обстеження передбачає оцінку когнітив. функцій, вегетатив. реактивності, череп. нервів, моторики, чутливості, рефлексів, координації та ходи. У деяких випадках виникає необхідність застосування додатк. діагностич. обстежень, напр., КТ, МРТ чи ультразвуку магістрал. судин голови та шиї. Також у неврол. діагностиці використовують нейрофункціон. дослідж., зокрема ЕЕГ, електроміографію та викликані потенціали. Останні успіхи генет. тестування зробили його важливим інструментом діагностики вроджених нерв.-м'язових та багатьох нейрогенет. захворювань.

Серед станів, що найчастіше лікують неврологи, – головний біль, радикулопатії, невропатії, інсульти, деменції, епілепсія, хвороба Паркінсона, боковий аміотрофіч. склероз, розсіяний

склероз, сириномієлія, черепно-мозк. травма, розлади сну, нерв.-м'язові патології, нейроінфекції, пріонові захворювання, паразитарні ураження нерв. системи, нейросифіліс, ураження нерв. системи при ВІЛ-інфекції та туберкульозі. Неврол. консультація необхідна для констатації смерті мозку в пацієнтів, які перебувають у термінальн. стані. Варіанти лікування в Н. залежать від суті неврол. проблеми. Це може бути фізіотерапія і моторна/мовна/психол. реабілітація, фармакотерапія або скерування на оперативне втручання (інсульт, вертеброневрол. проблеми, об'ємні внутр.-черепні процеси).

Координацію дослідж. з Н. здійснює Всесвітня федерація неврології (World Federation of Neurology; засн. 1957). Міжнар. конгреси з Н. проводять від 1897. Серед великих дослід. центрів за кордоном – Нью-Йорк. неврол. інститут, Нац. інститут нерв. і псих. хвороб США, Нац. шпиталь нерв. хвороб Великої Британії, Інститут неврол. дослідж. в Кельні (Німеччина), Монреаль. неврол. інститут (Канада), клініки «Сальпетрієр» в Парижі й «Шаріте» в Берліні. Результати неврол. дослідж. висвітлюють у заг.-мед. і спеціалізов. часописах: «Journal of Nervous and Mental Diseases» (1874), «Brain» (1878), «Revue neurologique» (1893), «Nervenartz» (1928), «Neurology» (засн. 1951), «Journal of the Neurological Sciences» (1964), «European Neurology» (1968) тощо. Моделі вивчення і післядиплом. спеціалізації з Н. мають відмінності у різних країнах. Напр., у США та Канаді резидентура з Н. триває 4 р., охоплюючи 1 р. внутр. медицини. В Німеччині для завершення неврол. резидентури обов'язковим є 1 р. роботи у психіатр. клініці. У Великій Британії (та Ірландії) перед вступом до резидентури з цієї спеціальності потрібно пройти 2-річну заг.-мед. інтернатуру та здати іспит на членство в Королів. колегії лікарів. В Україні неврол. школи зазвичай пов'язані з мед. ф-тами університетів, найдавніші каф. неврології існують в Харкові (1884), Києві (1903), Львові, Одесі (обидві – 1905) та Дніпрі (1919). Н. як предмет вивчають у мед. університетах на 4-му курсі, післядипломна спеціалізація (інтернатура) триває 2 р. Центр. н.-д. координуюча структура з Н. – Неврології, психіатрії та наркології Інститут НАМНУ (Харків; дир. – І. Лінський). Неврологами були ректори Львів. (Д. Панченко, 1948–52), Чернів. (М. Маньковський, 1950–55), Вінн. (В. Білик, 1974–88) мед. інститутів та Полтав. стоматол. академії (В. Дельва, 1974–87). Серед укр. вчених та науковців укр. походження в галузі патології нерв. системи здобули міжнар. визнання проф. Університету св. Володимира у Києві 2-ї пол. 19 ст. В. Бец (описав пірамідні нейрони кори головного мозку), О. Горнікевич (досліджував нейрохім. механізми хвороби Паркінсона, номінов. на Нобелів. премію), В. Гачинський (Канада; розробив шкалу для диференц. діагностики деменцій, названу його ім'ям), Л. Фрей (Польща; описала синдром ураження вушно-скроневого нерва, названий її ім'ям). Працювали та працюють у наук. установах РФ неврологи, які народилися в Україні, – Я. Попелянський, О. Скороমেць, Б. Гехт та ін. Академік АН УРСР був Г. Маркелов, чл.-кор. НАМНУ є Л. Дзяк, В. Козявкін, С. Кузнецова, Є. Мачерет. Лауреатами Держ. премії УРСР та України в галузі науки і техніки стали: В. Білик (створення Музею медицини УРСР, відновлення Музею-садиби М. Пирогова, 1983); М. Маньковський (механізми старіння фізіол. систем організму як передумови розвитку патології нерв., серц.-судин. і опорно-

рухової систем, 1984); П. Волошин, І. Самосюк, А. Руденко, Є. Мачерет, І. Зозуля, Є. Дубенко (початк. і зворотні форми порушень мозк. кровообігу, 1993); Ю. Курако, В. Мартинюк, С. Євтушенко, Н. Волошина, В. Козявкін (органічні ураження нерв. системи у дітей, 1999); Л. Дзяк (імплант. пристрої для лікування захворювань центр. нерв. системи, 2001). Серед неврологів, які стали засл. діячами н. і т. УРСР та України, – С. Віничук, Н. Волошина, Ю. Головченко, І. Григорова, Н. Грицай, Л. Дзяк, Є. Дубенко, С. Євтушенко, І. Зозуля, І. Карабань, М. Кузнецова, Г. Маркелов, Т. Міщенко, Д. Панченко, А. Руденко, С. Шкробот. В Україні питання Н. висвітлюють у виданнях: «Журнал неврології ім. Б. М. Маньковського», «Міжнародний неврологічний журнал», «НейроNews: психоневрологія і нейропсихіатрія», «Східно-європейський журнал хвороби Паркінсона й екстрапірамідних захворювань», «Східно-європейський неврологічний журнал», «Український вісник психоневрології», «Український неврологічний журнал» та ін.

Рекомендована література

1. Архангельский Г. В. История неврологии от истоков до XX века. Москва, 1965;
2. S. Finger. Origins of Neuroscience: A History of Explorations into Brain Function. 2001;
3. Frontiers of Neurology and Neuroscience. Vol. 29. Following Charcot: A Forgotten History of Neurology and Psychiatry. 2010;
4. Handbook of Clinical Neurology. Vol. 95. History of Neurology. 2010;
5. Сиделковский А. Л., Догузов В. Д. Этюды истории классической неврологии. К., 2016;
6. Івасюк Г., Негрич Т., Матвієнко Ю. та ін. Кафедра неврології Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (заснування, становлення, наукова діяльність). Л., 2018.

Бібліографічний опис:

Неврологія / Т. І. Негрич, Ю. О. Матвієнко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-72755>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).